

بررسی عوامل مؤثر در رویکرد اجرایی برنامه ریزی آمایشی استان سمنان میترا کسائی^۱

دکترای جغرافیا و برنامه ریزی شهری و منطقه ای، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان سمنان

سید رضا رضوی

کارشناسی ارشد مدیریت گرایش منابع انسانی، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان سمنان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۸/۱۲ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۲/۵

چکیده

آمایش سرزمین همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های برنامه‌ریزان کشور بوده است، اما این برنامه‌ها نتوانسته در چارچوب برنامه‌های میان‌مدت توسعه کشور عملیاتی شود. پیامد مشخص این روند توزیع نامتعادل منابع و فرصت‌های توسعه در پهنه سرزمین و تشدید نابرابری‌های فضایی از طریق جذب منابع و تمرکز سرمایه‌گذاری‌ها در قطب‌های رشد موجود بوده است. لذا ضروری است جهت اجرایی کردن مطالعات آمایش ملی، ویژگی‌ها و ماموریت‌های آمایش ملی در سطح استانی نیز اجرایی شده و انتظارات برنامه‌ریزان در زمینه تلفیق دیدگاه‌های سرزمینی یا بخشی و ایجاد هماهنگی‌های بین‌بخشی، بین منطقه‌ای و بخشی - منطقه‌ای را با استفاده از رویکرد آمایشی برآورده سازد. برای نیل به این مقصود عوامل مؤثر در رویکرد اجرایی برنامه ریزی آمایشی استان سمنان بعنوان مطالعه موردی در اجرای طرح‌های آمایشی مورد بررسی قرار گرفت تا سوالاتی که برای محقق مطرح شده پاسخ داده شود. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و استفاده از روش اسنادی و تکنیک دلفی جمع‌آوری داده‌ها و روش ماتریس تاثیرات متقاطع و نرم افزار میک مک تحلیل داده‌ها انجام شد و عوامل کلیدی و اثرگذار در رویکرد اجرای طرح آمایشی استان سمنان مشخص گردید که مهم‌ترین عوامل: مناطق کویری - قرارگیری استان در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران، شرایط سیاسی و امنیتی مناطق همجوار و وجود منطقه ویژه اقتصادی که ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به عوامل کلیدی را دارا هستند نیز عواملی چون نقش مناطق کویری، و جایگاه استان در کریدور ارتباطی شرق به غرب کشور شناسایی شدند که با توجه به میزان تأثیرگذاری آنها بر اجرایی شدن برنامه ریزی آمایشی در استان سمنان، راهکارهای مناسب در جهت رفع موانع پیشنهاد گردید.

واژگان کلیدی: رویکرد اجرایی، برنامه ریزی، آمایش سرزمین، استان سمنان، نرم افزار MICMAC

مقدمه

آمایش سرزمین با اشراف بر توانمندی‌های سرزمین و با نگرش بین بخشی و رویکرد فضایی، جغرافیایی، روابط و زنجیره‌های ما قبل و ما بعد را بهتر می‌بیند و با رویکرد فضایی اولویت آن را با سایر نقاط سرزمین مشخص می‌سازد و تاثیرات آن را بر الگوی سکونت و سازمان فضایی منطقه مشخص می‌نماید. هدف آمایش سرزمین این است که به برنامه ریزی، بعدی جدید بدهد که همان نحوه توزیع و سازمان یابی انسان‌ها و فعالیت‌ها در سراسر سرزمین ملی است (Budget & plan organization, 1997). ساختار طرح فضایی آمایش نشان می‌دهد که نیاز به اصلاح قانونهای پایه موجود برای افزایش کارایی فرایند اجرا و بهبود هماهنگی بین بخش‌ها است. تجدید نظر در قانون برنامه ریزی و توسعه فضایی یک اولویت است. به طور همزمان، تغییر و یا اصلاح قوانین موجود تنظیم فضایی و توسعه باید در زمینه ساخت و ساز و قوانین آن به خصوص قوانین تنظیم حفاظت از محیط زیست، میراث فرهنگی و توسعه پایدار انجام گیرد. (Podgorica, 2008, P208) با توجه به اصل توسعه پایدار در برنامه ریزی فضایی تصمیم‌گیری‌ها، باید با هماهنگی صورت گرفته و دستگاههای اجرایی درگیر برای اجرای برنامه ریزی‌های فضایی در کلیه سطوح با ایفای نقشهای مشورتی و اجرای قوانین حقوقی مساعدت نمایند. (Justice and Environment, 2013). سابقه مطالعات در ایران و بررسی ساختار فضایی کشور حکایت از آن دارد که هرچند موضوع بهره‌برداری بهینه از سرزمین، استفاده از قابلیت‌های مناطق مختلف کشور در چارچوب تقسیم کار ملی و تمرکززدایی از مناطق پرتراکم کشور در قالب برنامه‌ریزی آمایش سرزمین همواره یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های برنامه‌ریزان کشور بوده است، اما این برنامه‌ها نتوانسته در چارچوب برنامه‌های میان‌مدت توسعه کشور عملیاتی شود. پیامد مشخص این روند توزیع نامتعادل منابع و فرصت‌های توسعه در پهنه سرزمین و تشدید نابرابری‌های فضایی از طریق جذب منابع و سرمایه‌گذاری‌های جدید قطب‌های رشد موجود به علت توجیهای اقتصادی ناشی از همجواری و مقیاس بوده است. لذا در این پژوهش سعی گردید با پاسخ به این سؤالات که عوامل مؤثر برای اجرای طرح آمایش یا برنامه ریزی فضایی در استان سمنان کدامند؟ و میزان تاثیرگذاری عوامل شناسایی شده بریکدیگر چگونه است، راهکارها و پیشنهاداتی برای اجرای این نوع برنامه ریزی در استانها ارائه گردد.

پیشینه تحقیق

در مطالعات انجام گرفته، رویکرد اجرایی طرحهای آمایشی در جهان مورد نظر قرار گرفته است. از سال ۱۹۹۶ با برقراری برنامه‌ی INTERREG، اتحادیه اروپا روش‌های نوین برنامه ریزی و همکاری فضایی را به مناطق اروپایی گسترده‌تری تسری داد. در این مناطق سعی بر این بود که همکاری فراملی در توسعه‌ی فضایی با ایجاد ساختارهای سازمانی، اداری و مالی به محک زده شود (Hooper, 2002). همکاری بر اساس برنامه‌های مشترک و در راستای تحقق هدف‌های سیاسی و جهت‌گیری‌های چشم انداز توسعه‌ی فضایی اروپا «ESDP»^۱ است. کمیسیون توسعه فضایی اروپا، ایده ایجاد شبکه ملاحظاتی برنامه ریزی فضایی اروپا (ESPON) را مطرح نمود. (Van Gestet & Faludi, 2005) رهیافت‌های اروپایی درباره برنامه ریزی فضایی در دو سند مهم خلاصه شده است. سند اول موسوم

¹ - European spatial development prospective

به چشم انداز توسعه فضایی اروپا است که توسط کمیسیون اروپایی برای کشورهای عضو اتحادیه اروپا تهیه شده است. این سند تا حدودی متأثر از برنامه‌های هلندی است و بخش مهمی از آن به موضوع شبکه‌های بزرگ اکولوژیکی و برنامه‌های بازسازی محیط زیست و شبکه شهری چند مرکزی اختصاص دارد. (Salet & Faludi, 2000) کشورهای هلند نیز برای اجرای برنامه ریزی فضایی خود با بکارگیری مشارکت و استفاده از یک نهاد هماهنگ کننده در پروژه‌های برنامه ریزی توسعه و استفاده از مشاوران ذیصلاح توانسته است نسبت به کشورهای اروپایی دیگر پیشی بگیرد (Grijzen, 2010, P90).

از آنجایی که خاستگاه آمایش قاره اروپاست می‌توان گفت که سیستم برنامه ریزی فضایی کشورهای آسیایی صاحب تجربه در این زمینه الهام گرفته از نظام‌های اروپایی است که با توجه به مقتضیات و چالش‌های اجتماعی، اقتصادی و محیطی و سیستم حکومتی و الگوی حاکم بر هر کشور یا بندرت گرفته برداری کامل یک سیستم اروپایی است و یا ترکیبی از رویکردهای مختلف. برای نمونه می‌توان به نظام موفق برنامه ریزی کره جنوبی اشاره نمود که ترکیبی از دو رویکرد برنامه ریزی اقتصاد منطقه‌ای و شهرسازی است (Tofiq, 2005: 516-517). در آسیا نیز نمونه دیگری از کشورهای در حال توسعه که پیشرفت قابل توجهی در رابطه با آمایش سرزمین داشته، هندوستان می‌باشد. هند با داشتن جمعیتی بالغ بر یک میلیارد و ۲۰۰ میلیون نفر در حال حاضر و کمبود منابع طبیعی و زمینی، از سال ۱۹۵۱ وارد بحث برنامه ریزی توسعه شده است. این فرایند منجر شده تا آمایش سرزمین در این کشور از سال ۲۰۰۷ با برنامه دهم این کشور روبه رشد شکل جدی‌تری به خود گیرد. اما یکی از مشکلات هند که همانند سایر کشورهای در حال توسعه با آن روبروست، دسترسی محدود به نقشه‌ها و عکس‌های کاربری اراضی می‌باشد که در صورت موجود بودن نیز به روز نبوده و به همین دلیل نمی‌توانند تغییرات کاربری اراضی را بخوبی نشان دهند (Gautam, 2004: P13).

برخی از کشورهای در حال توسعه مانند ایران با اینکه تلاش‌هایی در این زمینه انجام داده‌اند ولی تا کنون توفیقی حاصل نکرده‌اند. در گذشته در کشور ما نیز مقوله آمایش سرزمین به اشکال گوناگون مشاهده شده است که انواع بهره‌برداری‌های روستایی نظیر بنه‌های شبکه‌ی آبیاری از آن جمله‌اند. طومار شیخ بهایی یکی از اسناد پر ارزش برنامه‌ریزی ناحیه‌ای در قالب یک طرح آمایش فضایی است (Ramesht, 1996: 57) اما تفکر نوین آمایش سرزمین در ایران ابتدا ۵۰ سال پیش یعنی در اواخر سال ۱۳۴۵ در موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران در گزارشی با عنوان مسئله افزایش جمعیت تهران و نکاتی پیرامون سیاست عمران کشوری مطرح شد (Department of Sociology, 1966).

در آن زمان در برابر عبارت فرانسوی Aménagement du Territoire هنوز اصطلاح آمایش سرزمین معمول نشده بود و در گزارش یاد شده هم به جایان عبارت «سیاست عمران کشوری» به کار رفته بود. با شروع برنامه سوم عمرانی (۱۳۴۱-۱۳۴۶) برنامه ریزی منطقه‌ای فعالیت خود را آغاز نمود. این اقدامات در برنامه چهارم و از سال ۱۳۴۶ تا ۱۳۵۱ سرعت بیشتری به خود گرفت و کشور به وسیله وزارتخانه هاومهندسین مشاوره واحدهای منطقه‌ای تقسیم شد که حداقل ۱۱ وزارتخانه و نهاد مهندسین مشاور، تاکنون کشور را به مناطق جغرافیایی تقسیم کرده‌اند. برنامه آمایش سرزمین در ایران قبل از انقلاب (۱۳۵۴) توسط مهندسین مشاورستیران تهیه شد. سازمان برنامه و بودجه برای انجام

مطالعات اولیه و تهیه برنامه آمایش سرزمین ایران از مهندسين مشاور «ستيران» که از شرکت "ست کوپ" فرانسه و شریک ایرانی آن تشکیل شده بود، دعوت به همکاری کرد. قرارداد انجام مطالعه جامع برای تهیه نمای کلی آمایش سرزمین در ایران در تاریخ ۲۴ تیرماه سال ۱۳۵۴ بین سازمان برنامه و بودجه و شرکت ستیران که از قبل در ایران فعالیت‌های مطالعات توسعه‌ای داشت، امضا شد.

دامنه مطالعات مهندسين مشاور در ۸ زمینه فضای فیزیکی و جغرافیایی، جمعیت و جامعه، فضای شهری، فضای روستایی، صنعت و معدن، خدمات، راه و ارتباطات و سازمان‌های تصمیم‌گیری برای هدایت، کنترل و تأمین هزینه برنامه‌ها پیش‌بینی شده‌است. همچنین در قرارداد مذکور برای بهره‌گیری از نتایج مطالعات مهندسين مشاور در تهیه برنامه ششم عمرانی و ایجاد هماهنگی بین این مطالعات و مطالعات کارشناسان سازمان برنامه صورت گرفته است. نتایج مطالعات مهندسين مشاور در سلسله گزارش‌های سه‌ماهه و در مجموعه سنتز مطالعات در سال‌های انجام مطالعات، منتشر شده است ولی به مرحله اجرا نرسید. پس از انقلاب اسلامی از سال ۱۳۶۳ تجربه دوردوم آمایش سرزمین با مطالعات طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی آغاز شد. در این سال کلیات مطالعات آمایش سرزمین در هیات دولت تصویب شد و به دنبال آن، نتایج مطالعات انجام یافته با نام طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی ایران توسط دفتر برنامه ریزی منطقه‌ای سازمان برنامه منتشر شد (Setiran, 1947:1-12). در سال ۱۳۷۵ بار دیگر مطالعات آمایش سرزمین در سازمان شروع شد. با احتساب مطالعات انجام گرفته در سال‌های قبل از انقلاب توسط مهندسين مشاور ستیران، این مطالعات را می‌توان دور سوم مطالعات آمایش سرزمین در کشور به شمار آورد. از سال ۱۳۷۶ مرحله جدید مطالعات آمایش ملی در یک چارچوب جدید و در یک تعامل ملی - منطقه‌ای شروع شد که بیشتر نگاه تعاملی ملی - استانی برای تهیه و اجرای آن مدنظر بود که با انحلال سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور در سال ۱۳۸۷ سرنوشتی بهتر از دو تجربه قبلی آمایش سرزمین در کشور نداشت (Azimi Bolurian, 2010:199-212).

در سال ۱۳۸۳ ضوابط ملی آمایش سرزمین توسط هیات وزیران تصویب شد. در سال ۱۳۸۴ تشکیلات "مرکز ملی آمایش سرزمین" در چارچوب کادر سازمانی معاونت امور اقتصادی سازمان مدیریت و برنامه ریزی تصویب شد و این مرکز رسماً شروع به کار کرد.

در ایران مطالعات زیادی در خصوص موضوع این تحقیق صورت نگرفته و صرفاً به موضوع موانع فراروی اجرای آمایش سرزمین در ایران پرداخته شده است. مطالعات انجام شده توسط اساتید و پژوهشگران علل اصلی عدم دستیابی طرح‌های آمایشی را به اهداف، نبود تفکر منسجم و نهادینه برای مدیریت سرزمین در سطوح مدیریتی و نبود طرح و برنامه مصوب و بایستوانه قانونی لازم برای سازماندهی فضا و فقدان نهاد قانونی مسئول برای مدیریت سرزمین و پیگیری اجرای طرح‌های آمایشی و نظارت بر آن را شناسایی کرده است (Latifi, 2009:145-146).

صالحی و پوراصغر در مقاله سال ۱۳۸۸ مهم‌ترین موانع فراروی تحقق طرح‌های آمایش سرزمین در کشور را شرایط طبیعی کشور، قوانین و مقررات، فشارهای سیاسی، فقدان مدل مناسب برای آمایش و نبود تعریف مناسب از منطقه و نبود پایگاه اطلاعات مکانی مشترک می‌دانند (Salehi and Pourasghar, 2009:172-178). در پژوهش دیگر موانع اصلی پیش روی تحقق برنامه‌های آمایشی در ایران رادرتی ۵۰ سال اخیر، نگرش حاکمیت وقت (برای دوره زمانی ۱۳۴۰ - ۱۳۵۰)، وقوع انقلاب اسلامی (برای دوره ۱۳۵۴ - ۱۳۵۶)؛ جنگ هشت ساله (برای دوره زمانی ۱۳۶۸ -

(۱۳۶۲)، مشکلات سازندگی پس از جنگ (برای دوره زمانی ۱۳۶۸ - ۱۳۶۷)، شتاب زدگی و فراهم نبودن شرایط (برای دوره زمانی ۱۳۷۶ - ۱۳۸۴) و نگرش دولت قبلی دانسته است (Sharifzadegan and Razavi, 2010:90). در پژوهشهای اخیر نیز عدم تعریف دقیق جایگاه برنامه‌ها و نگاه آمایشی در اسناد قانونی هدایتگر برنامه‌ها و تصمیمات در حوزه مدیریتی، حاکمیت اقتصاد نفتی و اقتصاد رانتیر به عنوان مؤلفه اصلی در نهادینه نشدن نگاه منطقه‌ای - فضایی در حوزه ساختاری و سنتی بودن نظام برنامه ریزی در پذیرش رویکرد آمایشی را در حوزه محتوایی و عمیق بودن نابرابری‌های منطقه‌ای از جمله مهمترین عوامل در آسیب شناسی طرح و برنامه‌های آمایش سرزمین در کشور شناسایی شده است. (Sarvar and Khaliji, 2014)

روش پژوهش

در این تحقیق با ترکیبی از روش‌های توصیفی - تحلیلی و با استفاده از روش اسنادی، پرسشنامه و تکنیک‌های دلفی^۱ در مرحله اول، عوامل مؤثر در رویکرد اجرای برنامه ریزی آمایشی در استان سمنان جمع بندی می‌گردد. در روش دلفی از نظرات ۲۵ نفر از اساتید صاحب‌نظر در حوزه آمایش و متولیان امر آمایش در استان سمنان استفاده گردید. در مرحله دوم با روش ماتریس تأثیر متقاطع در پانل‌های تخصصی و با حضور صاحب‌نظران و اساتید خبره، میزان تأثیر عوامل برهمدیگر مشخص می‌گردد. سپس برای تحلیل درون داده‌ها و احصای عوامل مؤثر و کلیدی از نرم افزارهای مناسب مانند MICMAC استفاده می‌شود.

نرم افزار MICMAC جهت انجام محاسبات پیچیده ماتریس متقاطع طراحی شده است. بدین گونه که ابتدا متغیرها و مولفه‌های مهم در حوزه مورد نظر شناسایی و سپس آن‌ها را در ماتریسی مانند ماتریس تحلیل اثرات وارد نموده و میزان ارتباط میان این متغیرها با حوزه مربوطه توسط خبرگان، تشخیص داده می‌شود. متغیرهای موجود در سطرها بر متغیرهای موجود در ستون‌ها تأثیر می‌گذارند. پس بدین ترتیب مجموع داده‌های متغیرهای سطرها، میزان تأثیرگذاری و مجموع داده‌های متغیرهای ستون‌ها، میزان تأثیرپذیری را نشان خواهند داد. (Godet, 1991, P61) پس از احصای خروجی‌های نرم افزار و بررسی سازگاری ماتریس، متغیرهای بدست آمده با عنوان موثرترین عوامل در تحقیق به عنوان جواب بهینه قطعی مساله و مبنایی برای سنجش عملکرد روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه محسوب می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

در سال ۱۳۹۰ جمعیت استان ۶۳۱۲۱۸ نفر (معادل ۰/۸۴ درصد جمعیت کشور) بوده است. متوسط نرخ رشد سالانه جمعیت استان از سال ۸۵ تا ۱۳۹۰ به میزان ۱/۳۷ درصد بوده است. در این سال از کل جمعیت استان ۴۸۶۳۴۵ نفر در مناطق شهری و ۱۴۴۸۷۳ نفر در مناطق روستایی استان ساکن بوده‌اند، به طوری که میزان شهرنشینی در این استان ۷۷ درصد بوده است. متوسط بعد خانوار استان در سال ۱۳۹۰ حدود ۳/۴ نفر و تراکم نسبی جمعیت در استان ۶,۵ نفر در هر کیلومتر مربع می‌باشد.

^۱ - Delphi technique

استان سمنان به دلیل نزدیکی با استان تهران، دارا بودن شبکه ارتباطی پیشرفته و راه‌آهن با استان‌های تهران، خراسان رضوی، مازندران و جنوب کشور، در بخش صنعت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. هم‌اکنون در استان شهرک‌های صنعتی در شهرهای سمنان، دامغان، شاهرود، گرمسار، ایوانکی، شهمیرزاد، مهدیشهر، سرخه، آرادان مشغول به فعالیت می‌باشند. شهرک‌های تخصصی گچ عبدال‌آباد و افتر نیز از دیگر مراکز صنعتی استان می‌باشند. با توجه به وضعیت زمین‌شناسی منطقه، استان از نظر تنوع مواد معدنی یکی از غنی‌ترین مناطق کشور به شمار می‌آید. معادن فعال در این منطقه عبارتند از زغال سنگ، کرومیت، گچ، نمک، سیلیس، سولفات دو سود، دولومیت، پتاس، خاک‌های صنعتی، مس، سرب، روی، بوکسیت، منگنز، گوگرد، فسفات Development Report of Semnan (Province, 2014)

یافته‌های تحقیق

تحلیل وضعیت موجود استان سمنان

در اسفند ماه سال ۸۹ هیئت وزیران بر اساس پیشنهاد معاونت بر نامه ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری آیین نامه اجرایی ماده ۷۷ قانون برنامه چهارم توسعه را به تصویب رسانید. بر اساس مفاد این ماده به دولت اجازه داده شده است که به منظور هماهنگی در امور عمرانی و توسعه‌ای بین استانی، نسبت به منطقه-بندی کشور از دیدگاه آمایش سرزمین و ایجاد نهادهای هماهنگ کننده و تعیین وظایف آنها در سطح فرااستانی اقدام نماید. بر اساس این مصوبه، کشور به ۹ کلان منطقه شامل منطقه ساحلی شمال، آذربایجان، زاگرس، خوزستان، فارس، البرز جنوبی، مرکزی، جنوب شرقی و خراسان تقسیم می‌شود. با این مصوبه تکلیف و جایگاه آمایشی استان‌های کشور در کلان مناطق مشخص شده و با تشکیل شوراهای آمایشی منطقه‌ای تصریح شده در این مصوبه اقدامات آمایشی فرااستانی با هماهنگی بیشتری به وقوع خواهد پیوست. بر این اساس جایگاه استان سمنان در منطقه البرز جنوبی و در کنار استان‌های تهران، البرز، قزوین، زنجان، مرکزی و سمنان بوده است. موقعیت استان سمنان در کشور و منطقه، قرارگیری آن در حوزه بلا فصل تهران و بین دو قطب جمعیت و فعالیت تهران و مشهد در کنار سایر شرایط طبیعی آن در طول تاریخ تأثیرات شگرفی بر سازمان فضایی استان داشته و موجب پیدایش عملکرد گره گاهی و به دنبال آن توسعه شبکه‌های زیربنایی ملی و منطقه‌ای و ارتقای نقش استان در برقراری پیوندهای فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی ملی و منطقه‌ای شده است. علاوه بر ویژگی چهار راهی اشاره شده، استان سمنان توانسته است با بهره‌گیری از استقرار در همسایگی پایتخت و نزدیکی با آن و پذیرش سرریز برخی از فعالیت‌های مترکم در این منطقه، موجبات توسعه برخی از بخش‌های اقتصادی را در این استان فراهم نماید. یکی از مهم‌ترین این بخش‌ها، بخش صنعت است. استان سمنان از رهگذر قانون محدودیت استقرار صنایع در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران از توسعه صنعتی قابل توجهی برخوردار شده است. علاوه بر بخش صنعت توسعه برخی از فعالیت‌های فرهنگی - اجتماعی از جمله بخش آموزش عالی در استان نیز مرهون موقعیت جغرافیایی آن (حداقل به عنوان یکی از عوامل کلیدی مؤثر در توسعه) است.

برخورداری از شبکه آزاد راههای ملی و ترانزیتی (بین المللی)، بزرگراهها و سایر راههای ملی و بین منطقه‌ای، شبکه خطوط آهن، خطوط انتقال انرژی سراسری، و روابط کارکردی آنها از ویژگی‌های سازمان فضایی استان است که موقعیت استان بیشترین تأثیر را در شکل‌گیری آن داشته است.

استان سمنان به عنوان یکی از استان‌های پهناور کشور به لحاظ فیزیکی برخوردار از عوارض طبیعی متفاوت کوهستانی، دارای شوره زارها و بسترهای اکولوژیک متنوعی است. این استان به لحاظ فعالیت‌های صنعتی، کشاورزی، دامداری و زیست محیطی نیز جایگاه مناسبی در اقتصاد کشور دارد. لیکن محدودیت‌های طبیعی همچون کمبود آب، نوع خاک، وقوع خشکسالی و مشکلات ناشی از بیابان زائی، در این استان به چشم می‌خورد. نرخ مشارکت اقتصادی جمعیت در سال ۱۳۹۰، در مناطق شهری استان معادل ۳۶/۴۴ درصد و در مناطق روستایی ۴۰/۱۸ درصد بوده است. همچنین نرخ بیکاری در همین سال در مناطق شهری استان معادل ۱۰/۵۱ درصد و در مناطق روستایی ۸/۱۲ درصد بوده است. موارد فوق بیانگر توزیع نامتعادل بیکاری در مناطق شهری و روستایی استان سمنان را نشان می‌دهد. البته پایین بودن نرخ بیکاری در مناطق روستایی نسبت به مناطق شهری می‌تواند ناشی از مهاجرت نیروی کار بیکار از مناطق روستایی به مناطق شهری باشد. بالا بودن نرخ بیکاری می‌تواند موجب ایجاد عدم تعادل در روابط اجتماعی نیز بشود.

جمع بندی مطالعات اسناد فرادست و مطالعات استانی

در بررسی‌های انجام شده و با استفاده از اسناد فرادست استان و مراجعه به متولیان امر در استان سمنان اصلی‌ترین قابلیت‌ها و تنگناهای توسعه استان سمنان بشرح زیر احصاء گردیده است:

اصلی‌ترین قابلیت‌های توسعه استان:

- همجواری با استان‌های بزرگ و مرکز کشور و برخورداری از شبکه‌های ارتباطی بین منطقه‌ای مناسب (محور دو بانده تهران - گرمسار - سمنان - دامغان - شاهرود و راه آهن دوخطه تهران - مشهد) و دسترسی نسبتاً سریع به منطقه شهری تهران.
- استقرار در مسیر کریدور حمل و نقل بین المللی شرقی - غربی، شمالی - جنوبی.
- برخورداری از ذخائر غنی و متنوع معدنی.
- وجود بسترهای لازم توسعه صنعتی و اراضی بلامعارض برای توسعه و استقرار صنایع بزرگ و پذیرش جمعیت و فعالیت از استان‌های همجوار.
- وجود بسترهای مناسب اقتصادی - اجتماعی، فرهنگی و آموزشی برای جذب سرمایه گذاری‌های داخلی و خارجی.
- برخورداری از شبکه‌های انتقال انرژی مناسب.
- برخورداری از سازمان فضایی متعادل در زمینه استقرار جمعیت و فعالیت در محور توسعه غرب - شرق.

- برخورداری از تنوع اقلیمی، ذخائر طبیعی و زیست محیطی و حیات وحش، همجواری باحوزه آبریز شمالی و وجود نادرترین گونه‌های گیاهی، جانوری جهان و جاذبه‌های طبیعی، کوهستانی و کویر مرکزی و تاریخی (جاده ابریشم و...) به عنوان قابلیت توسعه فعالیت‌های گردشگری.
  - امکان توسعه سطح زیرکشت محصولات متنوع باغی، گلخانه‌ای و صنعت دام و طیور به لحاظ تنوع اقلیمی و وجود اراضی بلامعارض.
  - برخورداری از سطح بالای باسوادی در کشور و سرمایه انسانی متخصص و ماهر.
  - برخورداری از وسعت زیاد مناطق حفاظت‌شده زیست محیطی کشور برای ایجاد مراکز پژوهشی و تحقیقاتی ملی زیست محیطی و ژنتیک.
  - برخورداری از پوشش شبکه مخابراتی و قرارگرفتن در کریدور بین‌المللی فیبر نوری.
  - دسترسی به بازار مصرف عمده تهران جهت تأمین کالا و خدمات مورد نیاز پایتخت.
  - توانایی به کارگیری انرژی‌های نو و تجدیدپذیر برای تأمین برق (انرژی خورشیدی).
- عمده‌ترین تنگناها و محدودیت‌های توسعه استان**
- محدودیت منابع آبی، کاهش ذخائر منابع آبی به ویژه افت سطح آبهای زیرزمینی و عدم بهره‌برداری مطلوب از این منابع و کیفیت نامناسب آب‌های سطحی و زیرزمینی.
  - کمبود نزولات آسمانی، دوره خشکسالی طولانی و پراکنش نامناسب زمانی و مکانی بارش‌ها و نبود رودخانه‌های دائمی و افت سطح آبهای زیرزمینی.
  - گستردگی کویر در پهنه استان، پیش روی بیابان و عدم توازن در پراکنش جمعیت در پهنه جنوبی و امکان تردد اشرار و عوامل ضد امنیتی.
  - ناکافی بودن جاذبه‌های لازم برای نگهداشت نیروی متخصص انسانی.
  - کمبود تأسیسات و تجهیزات گردشگری و مراکز اقامتی.
  - غیراستاندارد بودن مشخصات راه‌های اصلی و ترانزیتی در محورهای مذکور و ترافیک و تصادفات روزافزون راه‌های اصلی و ترانزیتی استان.
  - تکمیل نبودن زنجیره‌های تولید در صنایع فرآوری مواد معدنی و کشاورزی استان.
  - آسیب‌پذیری شدید سکونتگاه‌های شهری و روستایی در مقابل سوانح طبیعی و رشد فزاینده تخریب‌های روستاهای کوچک.
  - تخریب مراتع استان ناشی از عوامل قهری طبیعی و انسانی.
- جایگاه و نقش استان در تقسیم کار اقتصاد منطقه‌ای، ملی، فرا ملی و بین‌المللی**
- با توجه به ویژگی‌های طبیعی و انسانی استان سمنان، نقش و وظایف اصلی استان در تقسیم کار اقتصاد منطقه‌ای، ملی، فراملی و بین‌المللی به شرح ذیل می‌باشد:
- رتبه‌ی نخست کشوری در زمینه استخراج سنگ نمک، سنگ گچ، میزان ذخیره و استخراج ژئولیت و سلسنتین.

- رتبه‌ی نخست کشوری به لحاظ تنوع زیستی.

- رتبه‌ی سوم کشوری در زمینه استخراج کرومیت، میزان ذخیره و استخراج زغال سنگ، سولفات سدیم.

بحث و نتیجه گیری

تحلیل عوامل مؤثر در اجرای برنامه ریزی آمایش سرزمین در استان سمنان

براساس مباحث مطرح شده در بخش مبانی نظری و روش دلفی، برای بررسی و تحلیل عوامل مؤثر در رویکرد اجرایی شدن برنامه ریزی آمایش سرزمین با تاکید بر کلان منطقه البرز جنوبی، مهم‌ترین متغیرهای مؤثر در اجرای برنامه ریزی آمایش سرزمین در استان سمنان جمع بندی گردید. از میان جمیع موارد مطرح شده در دور اول، پس از ترکیب هم پوشانی‌ها، حذف موارد بی ارتباط و مبهم و انجام اصلاحات لازم، در نهایت ۲۲ متغیر تأثیرگذار بر اجرای طرح‌های آمایشی در استان استخراج شد. در این مرحله دسته بندی عوامل نیز صورت گرفت. تعداد متغیرهای سازمان فضایی ۱۱ مورد، سیاسی و امنیتی ۵ مورد، اداری و مدیریتی ۳ مورد و متغیرهای اقتصادی نیز ۳ مورد بودند.

جدول ۱- دسته بندی متغیرهای تأثیرگذار در رویکرد اجرای آمایش در استان سمنان

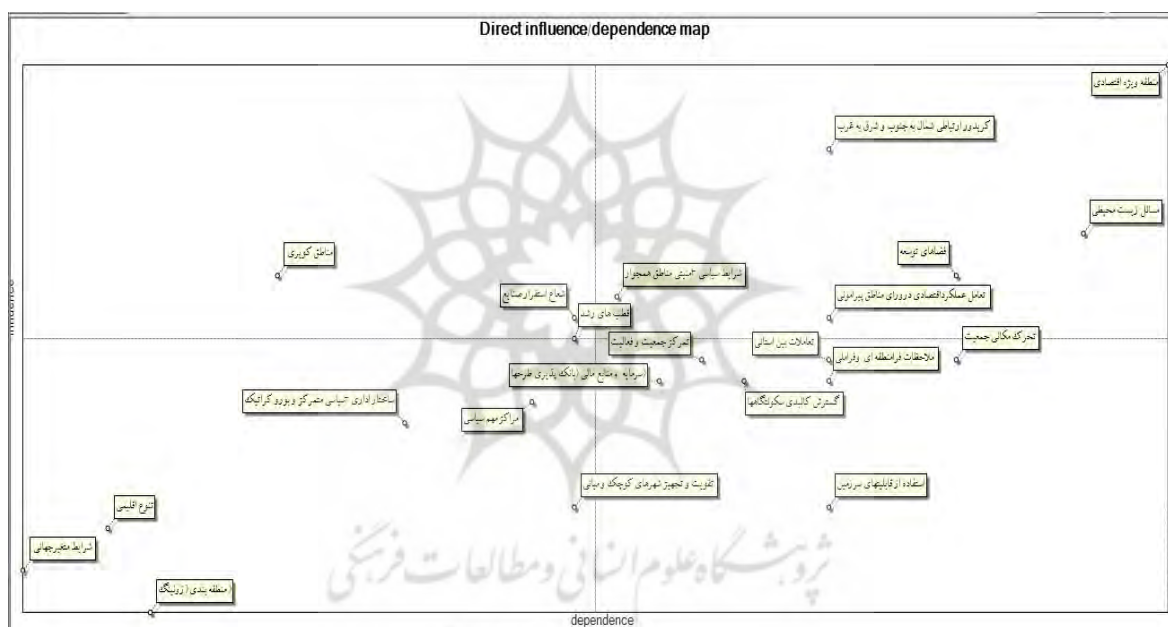
ردیف	موانع اجرایی شدن آمایش	عوامل
۱	فضاهای توسعه	
۲	استفاده از قابلیت‌های سرزمین	
۳	تحرک مکانی جمعیت	
۴	مسائل زیست محیطی	
۵	گسترش کالبدی سکونگاهها	
۶	شعاع استقرار صنایع	سازمان فضایی
۷	تمرکز جمعیت و فعالیت	
۸	تنوع اقلیمی	
۹	کریدور ارتباطی شمال به جنوب و شرق به غرب	
۱۰	تقویت و تجهیز شهرهای کوچک و میانی	
۱۱	قطب‌های رشد	
۱۲	منطقه بندی (زونینگ)	
۱۳	مناطق کویری	
۱۴	شرایط متغیر جهانی	سیاسی و امنیتی
۱۵	شرایط سیاسی - امنیتی مناطق همجوار	
۱۶	مراکز مهم سیاسی	
۱۷	ساختار اداری - سیاسی متمرکز و بوروکراتیک	
۱۸	ملاحظات فرمانطقه ای و فراملی	اداری و مدیریتی
۱۹	تعاملات بین استانی	
۲۰	منطقه ویژه اقتصادی	
۲۱	سرمایه، منابع مالی (بانک پذیری طرح‌ها)	اقتصادی
۲۲	تعامل عملکرد اقتصادی درواری مناطق پیرامونی	

Source: Research findings, 2016

ابعاد ماتریس ۲۲*۲۲ است که در ۴ بخش مختلف تنظیم شده است. درجه پرشدگی ماتریس ۶۵ درصد است که نشان می‌دهد عوامل انتخاب شده تأثیر زیاد و پراکنده‌ای بر همدیگر داشته‌اند و در واقع سیستم از وضعیت ناپایداری برخوردار بوده است. از مجموع ۴۸۴ متغیر قابل ارزیابی در این ماتریس، ۱۸۶ رابطه عدد صفر بوده که به این معنی است عوامل بر همدیگر تأثیر نداشته یا از همدیگر تأثیر نپذیرفته‌اند که این تعداد نزدیک به ۳۸ درصد کل حجم

ماتریس را به خود اختصاص داده است. از طرف دیگر ماتریس براساس شاخص‌های آماری با ۲ بار چرخش داده‌ای از مطلوبیت و بهینه شدگی ۹۹ درصد برخوردار بوده که حاکی از روایی بالای پرسشنامه و پاسخ‌های آن است. خروجی دیگر نرم افزار میک مک، نمودار ۱ می‌باشد که جانمایی هریک از متغیرها یا عوامل در این نمودار قابل تحلیل است. با توجه به شناسایی سیستم به عنوان سیستم ناپایدار، وجود عوامل تأثیرگذار با درجه بالا در منتهی‌الیه نمودار در سمت شمالغربی کم خواهد بود زیرا این محل بیشتر در سیستم‌های پایدار دارای متغیرهایی است با این حال چندین عامل در نزدیکی این منطقه نشان داده می‌شوند که حاکی از توان تأثیرگذاری کلان آنها بر کل سیستم است. این متغیرها عبارتند از: مناطق کویری - فرارگیری استان در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران برای استقرار صنایع و همجواری با قطب رشد تهران بزرگ.

این متغیرها که در سمت شمال غربی نمودار ۱ دیده می‌شود مهمترین بازیگران تأثیرگذار بر رویکرد اجرایی آمایش سرزمین هستند که نقش به مراتب بالایی خصوصاً در استان سمنان ایفا می‌کنند.

نمودار ۱- نقشه پراکندگی متغیرها و جایگاه آنها در محور تأثیرگذاری - تأثیرپذیری در استان سمنان Source: Research findings, 2016

متغیرهای دو وجهی دارای دو ویژگی مشترک تأثیرگذاری بالا و تأثیرپذیری بالا هستند و هر عملی بر روی این متغیرها بر روی سایر متغیرها نیز واکنش و تغییری را ایجاد خواهد کرد. این متغیرها را می‌توان به دو دسته متغیرهای ریسک و متغیرهای هدف تقسیم‌بندی کرد. از مجموع ۲۲ متغیر، ۵ متغیر در این گروه قرار دارند. متغیرهای ریسک که در نمودار حول و حوش خط قطری ناحیه شمالشرقی نمودار قرار دارند و ظرفیت بسیار بالایی جهت تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم را دارا هستند عبارتند از: کریدور ارتباطی شمال به جنوب و شرق به غرب - شرایط سیاسی و امنیتی مناطق همجوار و منطقه ویژه اقتصادی.

متغیرهای هدف که در زیر ناحیه قطری شمال شرقی صفحه قرار دارند و با ایجاد تغییرات در این متغیرها می‌توان به تکامل سیستم مطابق برنامه و هدف خود دست یافت، عبارتند از: مسائل زیست محیطی - فضاهای توسعه - تعامل عملکرد اقتصادی درون مناطق پیرامونی.

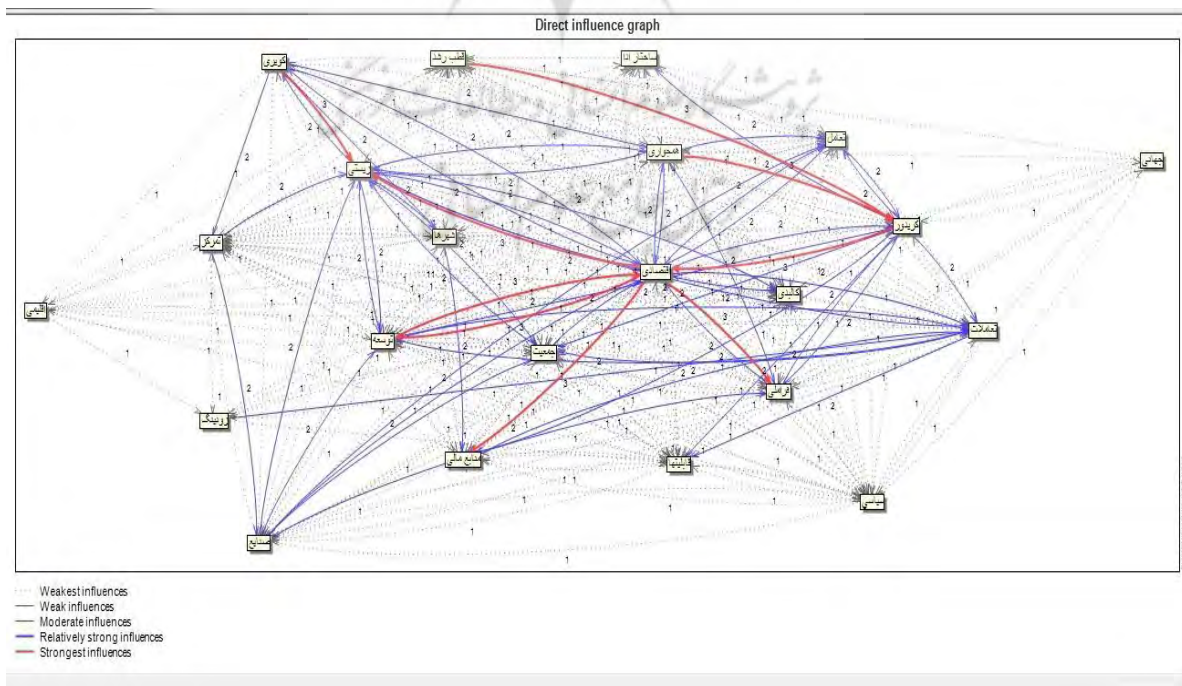
متغیرهای هدف عمدتاً متغیرهای نگرش برنامه‌ای و ناشی از سیاستگذاری ملی هستند. توجه به موقعیت مناسب استان سمنان به علت وسعت فضاهای توسعه با در نظر داشتن مسائل زیست محیطی تهران بزرگ سبب ایجاد بستر مناسب برای تعامل اقتصادی با مناطق همجوار دارای پتانسیل اقتصادی خواهد شد.

متغیرهای تأثیر پذیر در قسمت جنوب شرقی نمودار قرار دارند و می‌توان آنها را متغیرهای نتیجه نیز نامید این متغیرها از تأثیرپذیری بسیار بالا از سیستم و تأثیرگذاری بسیار پایین در سیستم برخوردار هستند. مشاهده می‌شود تحرک مکانی جمعیت، تمرکز جمعیت و فعالیت، گسترش کالبدی سکونتگاه‌ها، استفاده از قابلیت‌های سرزمین، ملاحظات فرامنطقه‌ای، بانک پذیری طرح‌ها وابسته به چگونگی سیاستگذاری در بخش‌های دیگر است.

متغیرهای مستقل دارای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پائینی هستند این متغیرها در قسمت جنوب غربی نمودار قرار دارند. با توجه به ماهیت ناپایداری سیستم، به نظر می‌رسد بخشی از این متغیرها در این قسمت از صفحه دارای ماهیت خروجی سیستم هستند و باید به نوعی آنها را متغیرهای خروجی مستقل نامید.

این متغیرها در نزدیکی مرکز ثقل نمودار قرار دارند در واقع حالت تنظیمی داشته و گاهاً بعنوان اهرمی ثانویه عمل می‌کنند. بستگی به سیاست‌های دولت در خصوص اهداف توسعه، این متغیرها قابل ارتقاء به متغیرهای تأثیرگذار، متغیرهای تعیین کننده و یا متغیرهای هدف و ریسک هستند. قطب رشد، تعامل اقتصادی بل مناطق همجوار و شعاع استقرار صنایع متغیرهای این محدوده هستند که می‌توانند به متغیر هدف تبدیل شوند.

با توجه به متغیرهای بدست آمده از نمودار شماره ۱ و با توجه به رتبه بندی متغیرها را که از خروجی نرم افزار برای تمام متغیرها احصا می‌شود، موثرترین عوامل که در رتبه‌های بالاتری قرار دارند مشخص می‌گردد. در جدول شماره ۲ این عوامل مشاهده می‌گردد و در نمودارهای ۲ و ۳ روابط مستقیم و غیر مستقیم هریک از عوامل بر یکدیگر مشخص شده است.

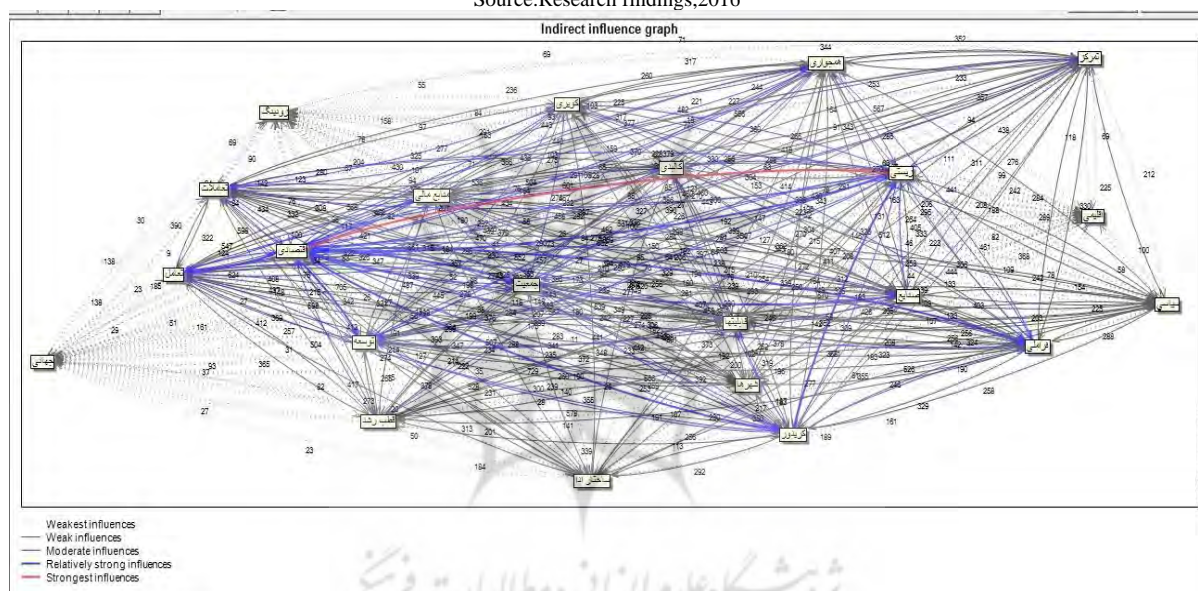
نمودار ۲- نقشه روابط مستقیم بین متغیرها - استان سمنان

Source: Research findings, 2016

جدول ۲- میزان تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها و رتبه بندی آنها - استان سمنان

رتبه	عنوان متغیر	میزان تاثیرگذاری مستقیم	عنوان متغیر	میزان تأثیرپذیری مستقیم	عنوان	میزان تأثیرپذیری غیرمستقیم	عنوان متغیر	میزان تأثیرپذیری مستقیم
۱	اقتصادی	۸۴۲	اقتصادی	۷۸۸	اقتصادی	۸۴۳	اقتصادی	۸۰۳
۲	کریدور	۷۳۳	زیستی	۷۳۳	کریدور	۷۰۳	زیستی	۷۵۱
۳	زیستی	۶۲۵	توسعه	۶۵۲	زیستی	۶۲۶	توسعه	۶۴۷
۴	توسعه	۵۷۰	جمعیت	۶۵۲	همجواری	۵۹۳	جمعیت	۶۲۴
۵	کوری	۵۷۰	قابلیت‌ها	۵۷۰	کوری	۵۸۳	فراملی	۵۸۶
۶	همجواری	۵۴۳	کریدور	۵۷۰	توسعه	۵۵۹	تعامل	۵۷۹
۷	صنایع	۵۱۶	فراملی	۵۷۰	تعامل	۵۳۷	تعاملات	۵۷۳
۸	تعامل	۵۱۶	تعاملات	۵۷۰	صنایع	۵۳۱	کریدور	۵۳۴
۹	قطب رشد	۴۸۹	تعامل	۵۷۰	قطب رشد	۵۰۷	قابلیت‌ها	۵۲۴
۱۰	جمعیت	۴۶۱	کالبدی	۵۱۶	فراملی	۴۷۸	کالبدی	۵۱۰

Source: Research findings, 2016

نمودار شماره ۳- روابط تاثیرات غیرمستقیم بین متغیرها - استان سمنان Source: Research findings, 2016

نتیجه گیری

قرار گیری استان در شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران برای استقرار صنایع و همجواری با قطب رشد تهران بزرگ، امکان گسترش توسعه صنعتی با توجه به موقعیت مناسب استان و همجواری با قطب صنعتی تهران و اجرای برنامه ریزی در این راستا را فراهم می نماید.

استان سمنان بر روی کریدور بین المللی غربی- شرقی کشور قرار گرفته و ارتباط مرکز کشور را از طریق این کریدور با استان‌های شرقی کشور و نیز با کشورهای همسایه شرقی و شمال شرقی کشور فراهم می نماید. قرار گرفتن بر روی مسیر کریدور بین المللی شرقی - غربی و شمالی جنوبی و امکان حمل و نقل محصولات معدنی تولیدی به دیگر مناطق کشور و ترانزیت کالا، امکان گسترش توسعه صنعتی با توجه به موقعیت مناسب استان و همجواری با قطب صنعتی تهران، همجواری استان با استان‌های گلستان و مازندران برای ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی نیز در متغیرهای کلیدی دیده شده است.

برخورداری صنایع تولیدی استان از قانون معافیت مالیاتی برای صنایع خارج از شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران و ایجاد منطقه ویژه اقتصادی گرمسار از جمله مسائلی است که در قالب متغیرهای هدف عوامل کلیدی اجرای برنامه ریزی‌های آمایش در این استان را سبب خواهد شد.

از طرفی استان سمنان از دیدگاه اقلیمی یک منطقه خشک محسوب می‌شود، که به جز نوار باریکی از ارتفاعات رشته کوه البرز در جهت غرب به شرق که نیمه خشک است، آب و هوای خشک بر بخش عمده‌ای از استان سمنان غلبه دارد.

از نظر ژئومورفولوژی به سه منطقه کوهستانی، دامنه و دشت کویری طبقه‌بندی می‌شود. که فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و پراکنش سکونتگاه‌ها عمدتاً در نوار میانی مستقر بوده، و بخش‌های کوهستانی و دشت عمدتاً کاربری حفاظتی دارند. منطقه جنوبی، قریب به نیمی از استان را شامل می‌شود. دشت‌های کویری، سیلابی و نمکزارها و شوره‌زارها را تشکیل می‌دهد، که به لحاظ بارندگی میانگین سالانه ۵۰ میلیمتر، و شوره زار بودن و نبود آب قابل استفاده برای کشاورزی و شرب، توسعه فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در این گستره تقریباً ناممکن به نظر می‌رسد و نیاز به مدیریت قوی و برنامه ریزی مناسب آمایشی در این حوزه دارد. ۳۰ درصد از وسعت کل استان را ارتفاعات، ۲۵ درصد دشت و ۴۵ درصد باقیمانده را مناطق کویری و بیابانی تشکیل می‌دهد. لذا مناطق کویری استان به عنوان یک عامل اثر گذار در اجرای برنامه ریزی و انجام مطالعات مطرح شده است. از طرفی در نمودار تاثیرات غیر مستقیم در استان سمنان به دلیل تأثیر گذاری عوامل جانبی جابجایی برخی متغیرها بر اثر این عوامل مشاهده می‌شود به گونه‌ای که عامل همجواری با تهران بزرگ به سمت متغیرهای دو وجهی (متغیرهای هدف) تغییر مکان داده و سهم بیشتری را نسبت به قبل به خود اختصاص داده‌اند که بیانگر این مطلب است که این عامل نیز در روند اجرایی شدن برنامه ریزی‌های آمایش سرزمین تأثیر گذار و باید مورد توجه قرار گیرد.

پیشنهادات

- ✓ با توجه به شناخت اصلی‌ترین عوامل در رویکرد اجرای برنامه ریزی آمایشی استان سمنان مشکلات زیر فراروی اجرای مطالعات آمایش استان قرار دارد:
  - ✓ محدودیت منابع آبی، کاهش ذخائر منابع آبی به‌ویژه افت سطح آبهای زیرزمینی و عدم بهره‌برداری مطلوب از این منابع و کیفیت نامناسب آب‌های سطحی و زیرزمینی.
  - ✓ گستردگی کویر در پهنه استان، پیش روی بیابان و عدم توازن در پراکنش جمعیت در پهنه جنوبی و امکان تردد اشرا و عوامل ضد امنیتی.
  - ✓ ناکافی بودن جاذبه‌های لازم برای نگهداشت نیروی متخصص انسانی.
  - ✓ کمبود تأسیسات و تجهیزات گردشگری و مراکز اقامتی.
  - ✓ غیراستاندارد بودن مشخصات راه‌های اصلی و ترانزیتی در محورهای مذکور و ترافیک و تصادفات روزافزون راه‌های اصلی و ترانزیتی استان.
- با توجه به مشکلات فوق و تعیین عوامل مؤثر، پیشنهادات زیر در اجرای مطالعات آمایش استان سمنان پیشنهاد می‌گردد:

- ✓ استفاده از جایگاه استان برای استفاده اقتصادی و اشتغالزایی در مسیرکردور ارتباطی غرب به شرق
- ✓ شناسایی پتانسیلها و توانمندیهای مناطق کویری استان
- ✓ استفاده از پتانسیلهای سرزمینی جهت جذب نیروی کار مولد از استان تهران
- ✓ مدیریت صنایع آلاینده و تبدیل آنها به صنایع پاک

References

- Azimi Bolurian; Ahmad (2010), The concept of land use in the development planning program "Origin and Experiences of Iran" Ghazal Printing House; First Printing. Tehran. [In Persian]
- Budget & Plan Organization (1997), Spatial Planning: The Concepts, Needs & Experiences, Regional Planning office, Tehran. [In Persian]
- Department of Sociology (1966), The issue of increasing Tehran's population and positive points in social policy of the country (Design Study), Research Institute for Social Studies and Research, University of Tehran, Tehran [In Persian]
- Development Report of Semnan Province (2014), Regional Statistics and Development, Organization for Management and Planning, Unpublished [In Persian]
- Godet, M. (1991), "From anticipation to action", UNESCO publishing, Paris
- Grijzen. J. (2010), Outsourcing Planning, What do consultants do in regional spatial planning in the Netherlands, Amsterdam University, ISBN 978 90 5629 619 3 NUR 754
- Gautam, N.C. and Raghavs wamy. V(2004), Land use/land cover and management in India, Hyderabad, BSP
- Hooper, A. (2002), The Preparation of the Wales Spatial Plan. Town and country planning association, 71:133-137.
- Justice and Environment, (2013), Public Participation in Spatial Planning Procedures, Comparative Study of Six EU Member States. www.justiceandenvironment.org
- Latifi, Gh. (2009) A brief look at some of the theories place in regional planning. Book of the month. No. 20. Tehran.Iran: 145-146 [In Persian]
- Podgoricat (2008), Spatial Plan of Montenegro Until 2020, "Montenegroinženjering", Podgorica, Ordering party: Ministry of Economic Development
- Ramesht, Mohammad Hossein (1996), Application of geomorphology in national, regional and economic planning, Isfahan [In Persian]
- Statistical Journal of Semnan Province (2014), Deputy Planning, Planning and Budget Organization of Semnan Province, Semnan [In Persian]
- Sarvar R, Khaliji M H (2014), Pathology land use planning in Iran. the first national conference on new approaches to land use planning in Iran. Semnan University. Semnan [In Persian]
- Sharifzadegan M.H and Razavi Dehkordi S.A (2010), evaluating the land use planning process in Iran and ways to improve it. environmental sciences *Quarterly*. Issue 4: 87-100 [In Persian]
- Salehi, Ismail and Poursaghar, Farzam (2009), "An Analysis of the Obstacles to Land Use in Iran, Strategic Quarterly, Eighth, No. 52, pp. 149-181. [In Persian]
- Spatial Studies in Semnan Province (2015), Saman Consultant's Study Plan, Employer: Semnan Province Management and Planning Organization, Section 5, Approved [In Persian]
- Setiran Consulting Engineers (1947), *Studies of land use basic plan*. Budget & Plan Organization. Tehran.Iran: 14. [In Persian]
- Salet, W., Faludi, A (2000), Three Approaches to Strategic Planning. in The Revival of Strategic Spatial Planning: ed by: W.Salet and A.Faludi. Royal Netherlan A cademy of Arts and Science. Amsterdam. Netherland
- Tofiq, Firouz (2005), "The Land of the World Experience and its Compliance with Iran," Center for Urban and Architectural Studies and Research. [In Persian]
- Van Gestet, T. and Faludi. A. (2005), Towards a European Cohesion Assessment Network. Town Planning Review (TPR), 76 (1):81-92